

van vier tot  
hiedenissen"  
H.) nog te  
mitbeelding

leintjes",  
klein-kinder-  
log begrijpt:  
zooveel al  
vertellen...  
de-kleintjes"  
Bijbel kan  
ingen. Er is  
hel blijft het  
inderen. Dit  
maar het is

ers zijn, dan  
pogen, ook  
n in de heil-  
achteloos-  
de toets, in  
„wil worden

te critici zijn,  
id, welk een  
boek! Wat  
neen over  
t niet precies  
at hij niet  
an de Hulst

ruit Van de

scheppings-  
arias in den  
blijde; Za-  
beide malen  
elnu lees de  
ende sfeer in  
12).

s er niet één  
was er niet  
was er geen  
Toen was

as het licht,  
i daar woon-  
keren zongen  
eid, en alles

I blijheid zou

1: „Daar zij  
leel mooist:  
eens, omdat

licht en de  
te groote zee-  
oemen en de

inksterfeest, —  
van vaak per-  
verdrongen of  
het objectieve  
van de wonden  
aan drukt zich  
che symboliek  
gelijk — en  
te. Het is niet  
houden; of  
oe de grootste

school.  
in zijn geesto-  
bben over het  
deeren over de  
zeft beheerscht,  
akt een harde  
d en zijn disci-  
pabel en Bijbel  
lfde zielen-  
nen geen smid  
n sleutel te va-  
norgens anders  
avoudig onzin,  
eklarer; Schrift  
Freud alleen  
leden van de  
openbaring  
ut ik heb God  
asyl, een toe-  
aar... ik heb  
et stuk mijner  
steentje voor  
t, om goed te  
zoo mijn leer  
dankbaar-  
li? Waar blijft  
le „sterke rols-  
al gefantaseer-  
te juist ont-  
niet weer met  
nongeluk, toen  
est. En wat is  
openbaring.

grootte boomen bloeien op het wijde land, zóo maar,  
omdat God het zeide... O, 't waren er zooveel:  
zooveel; niemand kan ze tellen. De regen viel uit  
de wolken neer; en de bloemen en de boomen  
en het groene gras konden heerlijk drinken gaan....  
't Was alles zóo mooi, zóo móó!"

En nu dat andere „licht" dat bij Zacharias komt:  
„En Zacharias legt nog méér korreltjes op het  
vuurtje, dat op het gouden altaar brandt...

Maar opeens....  
Zacharias schrikt.... O, wat is dat? Het wordt  
opeens zoo licht, zoo vreeselijk licht in die stille  
gouden kamer....

Voelt ge 't verschil? Wat het „dool"? Alles, de  
toon, de sfeer....; let op de tegenstelling óók:  
„er was niets... (geen kindje ook!)... en 't was  
overal donker en stil"; alleen in den hemel  
licht.... dan óók licht op aarde... Dat is blij-  
schap....

Maar in de stille gouden kamer komt opéens  
licht. Dat is schrik.

Van de Hulst werkt hier sterk met accenten en  
cursief gedrukte woorden. Ongetwijfeld een steun  
voor de moeders bij 't lezen... om 't goéd te  
doen.

Natuurlijk hebben we wel enkele opmerkingen.  
Ook wel over den inhoud hier en daar. Maar ik  
wil die achterwege laten, na alleen maar als voor-  
beeld genoemd te hebben, wat er in een van de  
bovenstaande citaten staat: dat het in het paradijs  
regende. Daar geloof ik niets van. Dat is éven  
de fantasie. En met fantasie moeten we bij bijbel-  
sche geschiedenis vertellen héél voorzichtig zijn.

Doch juist omdat men op een koningskleed geen  
stoffs wijst, willen we hier geen opmerkingen gaan  
maken. Met volle vrijmoedigheid zeggen we tegen  
moeders (en vaders): „lees uw kinderen (ik zou  
zeggen van 3—7 jaar; v. d. H. zegt 4—8) uit  
dit boek voor. Ge zult uzelf en uw kinderen er  
mee verrijken".

We hebben hier een waarlijk kostelijk bezit ont-  
vangen.

We zijn schrijver en uitgever dankbaar.

Ook den uitgever!

De uitvoering van dit boek is in één woord  
subliem. Een parel in goud gevat....

En dan de teekeningen; de platen.

Ja daarover zweeg ik nog.

Laat ik zeggen, dat ik Isings altijd weer nog de  
teekenaar vind.

Het leeft....

Het is waar....

En het spreekt tóch tot de fantasie van het kind.

Waardeert ons Gereformeerde volk het genoeg,  
dat we zulke kunstenaars als Isings hebben? Hij  
moest door ons allen gekend worden.

Isings heeft gestudeerd. Hij geeft werkelijkheid  
in environs en type. Dat is voor onze kinderen  
zoo héél veel waard. Laten we dat toch waar-  
deeren. We komen zóo gelukkig van de oude scheur-  
kalender-schild-illustraties af....

als de openbaring zelf een fictie is? Geleerde heeren  
mogen twisten over de vraag, of de baalsdienst  
(met zijn ontucht, schandjongens, hierodulen) afval was  
van het volk Israël tot de Kanaänieten, een terugzin-  
ken uit een hooger godsdienst tot een ruw heidendom —  
dan wel een fase in een proces van Israëls godsdienstige  
ontwikkeling. Maar ze vergeten, aldus triufoert  
Freud, dat dit dilemma niet deugt. Wat Israël  
van de Kanaänieten zag (ook in den ontuchtigen baals-  
dienst) stond niet als minderwaardig, en vooral  
niet als iets van een ander wezen, tegenóver  
Israëls eigen godsdienstige gebruiken; integendeel: Israël  
werkte die onderscheiden seksueel-godsdienstige sym-  
bolen zelf uit op zijn manier; maar: het blijven  
dezelfde symbolen, én in den Baalsdienst én in de  
Jahwe-verering.

Lant ons maar ophouden. De bioloog heeft met  
één ezelskinnebakken heel de theologische facul-  
teit vermoord. Het is voor de theologen een troost,  
dat ook de andere faculteiten menschen buiten gevecht  
gesteld zagen; wat zou b.v. de kunsthistoricus, de medi-  
cus, de folklorist, de psycholoog kunnen beginnen zon-  
der Freud? Maar de troost is schraal.

In elk geval zal nu wel duidelijk zijn, dat een over-  
tuigd psycho-analyticus, die heel dezen rompelomp  
slikt (en hoe ter wereld zou hij, als hij consequent  
wil zijn, het in groote trekken niet hiermee eens  
kunnen zijn?) — ik zeg, het moet duidelijk zijn, dat  
iemand die zóo over de dingen denkt van het principe  
van gereformeerde zielzorg even ver afstaat als het oosten  
van het westen.

Wat zal men met het heilsfeit beginnen? Wat  
met Gods beloften? Wat met den Christus? Wat  
met het verbond? Wat met de voorwerpelijk-  
heid der beloften?

Het is alles weg: losgelaten voor altijd.

Zal men tot de „kleinen" in het geloof zeg-  
gen: uw verlangen naar God is tenminste een  
bemoeiend „kenmerk"? Zal men psalm 42 in zijn  
zel voelen branden (het hygend hert) en dan zeggen:  
dat bewijst althans, dat God „bemoeienissen" met mij  
heeft? Het zou niet mogelijk zijn; de psycho-analyticus  
moet heel zijn psychologische ontleding van het proces  
der ontstaansvormen der religie wel toepassen  
op elk speciaal geval. Hij zal tot de verlangende ziel

Twee kunstenaars werkten hier samen.

Opdat onze kinderen zouden ingroeien in de  
waarheid Gods.

We zijn dankbaar.

En.... voldaan.

J. W.

## UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN.

„Niet om hulp, doch om uwen zegen vraag ik  
u", zoo schreef een jonge Armeniër aan den duit-  
schen predikant Johannes Ehmann, die reeds  
zoo lang en onder zooveel lijden en moeite  
gewerkt heeft onder het Armenische volk. Uit deze  
woorden moge ons blijken, dat er onder de Arme-  
nische Christenen ook nog anderen zijn, dan zul-  
ken, die wel naar het Evangelie willen luisteren,  
maar vooral met het bijvoegmerk steun en hulp  
te ontvangen in stoffelijke zin. Het is voor ons  
vaak zoo moeilijk uit te maken als tot ons komen  
Perzische, Assyrische of Armenische Christenen, die  
zoo welsprekend onzen bijstand komen vragen mede  
tot de komste van Gods koninkrijk onder hun volk,  
of wij mogen helpen, dewijl er zoo vaak gegronde  
redenen zijn te vreezen, dat het niet gaat om den  
zegen des Evangelies, maar eer om de stoffelijke  
hulp. De ellende de laatste vijf-en-twintig jaar ge-  
leden door de Christenen uit het nabije Oosten,  
is met geen pen te beschrijven en heeft ons veel  
te veel onbewogen gelaten, misschien wel uit on-  
bekendheid daarmede.

Toch konden wij daaromtrent op de hoogte zijn.  
Bij name de Armeniërs zijn bijna geheel uitge-  
roeid.

De kleine resten zijn gevlucht naar Europa, naar  
Griekenland, Bulgarije en andere resten verbergen  
zich in het gebergte van den Kaukasus. Naast het  
lijden naar het lichaam komt de groote geestelijke  
ellende. Vooral in den laatsten tijd zijn zeer velen  
van dit bijzonder begaafde volk ten prooi geworden  
aan ongelooft en gekomen onder den invloed van  
het Bolsjewisme. Echter de Heere heeft nog een  
overblijfsel bewaard. En zoo zijn er nog, mede  
door den arbeid van den Duitschen hulpbond voor  
christelijke liefdadigheid in het Oosten, waarach-  
tige kinderen Gods, gewonnen door en daardoor  
predikers van het Evangelie der genade. Wij mogen  
niet vergeten, dat de zeer bekende bekeerde Mo-  
hammedaan Avetarjanian, die nu als evange-  
list werkzaam is onder zijn eigen volk, tot den  
Heere is bekeerd, onder den invloed van een Ar-  
meensch Christen. En meerdere voorbeelden zijn  
daarvan aan te voeren. Voor den arbeid onder  
de Mohammedanen in Oost-Europa en Voor-Azië  
zijn deze door de prediking van het Evangelie  
bekeerde Armeniërs van geen geringe beteekenis.  
Figuren als de Aartsbisschop Stefanus, die door  
de naar Bulgarije gevluchte Armeniërs wordt be-  
geerd tot hun geestelijk opperhoofd, is een man  
van wien een gezegende invloed op zijn volk kan  
uitgaan. Naast Sonnen-Aufgang, dat reeds  
jaren verschijnt in Frankfurt a. d. Main, kan tegen-

moeten zeggen: uw verlangen naar God be-  
wijst niets; want het kan best wezen, dat ge God  
te haat neemt, omdat ge van den duivel niet weten....  
DURFT, en dat dus eigenlijk uw ziel van den duivel  
graag alles weten WILT. En wat uw verlangen op  
zichzelf betreft: niet het voorwerp, waarnaar  
uw verlangen zich uitstrekt, doch het verlangen zelf  
beslist.

Zoo zal de psycho-analyticus altijd leeren naar bin-  
nen te zien. Maar naar boven weest hij niet te wijzen.  
Als hij consequent is, n.l.

Eerlijkheidshalve moet erkend worden, dat ook de  
psycho-analyse op veel van haar eerste extremiteiten  
terugkomt. Maar het beginsel blijft bestaan. En om  
de inconsequenties van een sollicitant-leermeester  
kan de candidaat-leerling hem kwalijk binnen roepen.  
Zelfs al zou de psycho-analyticus veel van zijn vroe-  
gere rareiteiten verloochenen — hij brengt ons niet  
uit de moeite, want hij brengt ons niet bij den  
zich openbarenden God, die, transcendent, vóór,  
boven en onafhankelijk van ons bestaat. Hij kan  
niet gelooven, dat de Geest IN ons bidt, althans niet,  
wanneer die Geest een persoon is; die tot onzen eigen  
geest zich verhoudt als de absolute, oneindige tot wat  
betrekkelijk is en eindig. Hij kan niet gelooven, dat God  
mij heeft aangegrepen, van buiten af, van boven af,  
want ik heb mijn conflicten opgeborgen in God, en wat  
is God? En mijn religie — och, laat hij er geen  
troostend zalfje over strijken, want op de onverteerde  
spijzen der ziel durft ze geen bederfwerend zout leggen  
en ze kan het ook niet en nu gaat ze maar wierook  
branden. Dat heeft deze dokter me tenminste zelf zoo  
geleerd. En als hij in mij gaat wroeten, om hetgeen  
in het onderbewuste „verdrongen" is, er uit te halen  
zonder pardon, o zoo eerlijk als goud, dan ben ik  
eerst geneigd te zeggen: maak geen onreine gedachten,  
maak geen slapende honden wakker; en dan zegt hij  
weer: praat niet voor uw beurt; het kon óók wel  
wezen, dat ik slapende engelen wakker maak.<sup>1)</sup>

En ik moet hem in het afgetrokkenheid die  
mogelijkheid toegeven. Ik moet erkennen, dat naast  
veel boozere begeerten, ook wel vaderlei goede, reine,  
van God gewekte begeerten in mij kunnen bestaan,

<sup>1)</sup> Uit één van de geschriften dezer school.

woordig ook het blaadje Morgenland, een zen-  
dingsblaadje van de Action Chrétienne en  
Orient, ons eenigszins oriënteren inzake de ver-  
strooide resten van de oude christelijke kerk in het  
Oosten; resten, waarin nog een overblijfsel is be-  
waard gebleven, dat niet mag worden verloorven.  
In het oude Filippi heeft Christus ook nu nog,  
die Hem belijden en dienen!

G. KEIZER.

## PERS-SCHOUW.

### Hereeniging?

Prof. Grosheide schrijft in het „N.-Holl. Kbl.":

Wie zou niet van harte begeeren, dat allen die  
den naam van den Heere Jezus Christus belijden,  
ook in één kerkverband samenleven?

Zoo is het te begrijpen, dat het hart allereerst  
uitgaat naar hen, die tot voor kort kerkelijk met ons  
verbonden waren, doch die nu eigen wegen zijn  
gegaan.

Dat wil echter niet zeggen, dat elk middel om  
daaroe te geraken, waardeering verdient.

De eenheid der Gereformeerde Kerken is een  
eenheid, die rust op eenheid in belijden. Waar de  
eenheid van belijdenis ontbreekt, daar is geen ker-  
kelijk samenleven mogelijk.

Nu moesten eenige predikanten worden afgezet,  
omdat ze door hun gevoelen over enkele bijzonder-  
heden uit Genesis 2 en 3 bewezen niet te handhaven  
het volstrekte gezag der Heilige Schrift, gelijk dat  
door de Geref. Kerken wordt beleden.

Hereeniging is dan ook alleen mogelijk, als het  
op dit punt in orde komt. Of de Gereformeerde kerken  
moeten leeren zien, dat ze te Assen dwaalden, of  
diegenen, die Dr Geelkerken volgden, moeten op hun  
schreden terugkeeren.

Een andere mogelijkheid is er niet.

Dat zien dan ook zij goed in, die niet ophouden  
te roepen, dat de besluiten van Assen dienen worden  
ingetrokken en gewijzigd. Zulken hebben een beter  
inzicht in de zaak dan diegenen, die meenen, dat onze  
kerken wel pogingen tot hereeniging kunnen doen.

### Promotierecht Theol. School.

„De Heraut" schreef over deze aangelegenheid  
(die door de Part. Syn. v. Overijssel en ook van  
Drente op het agendum der Gen. Synode gebracht  
wordt, en ook de aandacht van de Part. Syn. v.  
Zuid-Holland-Noord had deze week):

In de liefde voor de Theologische School wen-  
schen we voor niemand onder te doen. Van eenigen  
najver tusschen de Vrije Universiteit en de Theo-  
logische School is al lang geen sprake meer. Eer is  
er een hartelijke samenwerking op schier elk gebied,  
waarvoor we God niet genoeg kunnen danken.

Maar het gaat hier om een zeer ernstig princi-  
pieel geding. Na jarenlange worsteling in den boezem  
onzer Kerken, nadat op een drietal Synodes dit vraag-  
stuk aan de orde was gesteld, is eindelijk op verzoek  
der Kerken zelf een principiële beslissing genomen.

Dat men thans, nu nog geen dertien jaar na dien  
verloopen zijn, op deze beslissing weer wil terug-  
komen, een beslissing, die niet een praktische regeling

zonder het woord te kunnen nemen. Ze bleven dan  
in de sluimering, en misschien maakt hij, de psycho-  
analyticus, ze wel wakker....

Maar als ik gereformeerd ben, dan herinner ik mij  
toch weer drie dingen:

a. dat de goede zielekrachten, die uit God zijn,  
altijd sterker moeten zijn dan het kwade, dat uit  
den ouden mensch is; zoodat het niet waar kan  
zijn, dat de psycho-analyse met slapende „honden"  
en slapende „engelen" precies hetzelfde kan doen.  
Gods krachten worden eerst in de wedergeboorte  
door Hem zelf alleen, daarna de bekeering óók  
door mijn nieuwen mensch, maar ook dan toch nog  
weer allereerst DOOR HEM ZELF opgewekt tot  
actieve daad. Dus kan de psycho-analyticus niet ge-  
likelijk over die goede en zondige krachten in mijn  
ziel regeeren. — Ook is het waar:

b. dat hij mij nog niet den maatstaf in handen  
gaf om goed en kwaad te onderscheiden;

c. dat hij, die uitgaat van de leer der „ver-  
dringing", nooit zelf daaraan ontkomen  
kan en ook nooit mij van die wet ontheflen kan.  
Wie waarborgt mij, dat ik bij het zelfonderzoek  
en de zelfontleding niet nog mijn keuze doe naar eigen  
willekeur: de keuze, van datgene, wat ik wél mezelf  
bekennen wil en wat ik toch niet te weten komen wil?  
Ik blijf bij den psycho-analyticus in het cirkeltje  
rondraaien. „Overwin het kwade door het goede", dat  
kan ik van Paulus wel verstaan, want die weet  
van God, die „in mij werkt het willen en het werken".  
Maar hoe moet de psycho-analytische dokter mij dien  
tekst leeren toepassen?

Hij is, och ja, voorhands nog een „moelijk ver-  
trooster".

En — de gereformeerde zegt erbij: wij zijn nog steeds  
gezworen vijanden. Als het hem gelukt, dat voor mij  
verborgen te laten blijven, dan heeft hij al vast  
iets, dat ik zeker weten moet „verdron-  
gen". De wrak zal niet uitblijven, zegt hij zelf...  
De bijbel zegt dat ook... Het dreigement  
komt van twee kanten. Maar de troost, o wee de  
troost!

K. S.



geldt, maar die een beginsel raakt, is een bedenkelijk verschijnsel. Vooral omdat van een ernstige overweging en argumentatie, die tot een ander inzicht kon leiden, geen sprake is geweest.

Het artikel van Prof. Kuiper staat aan sommige tegenstanders een vroeger zeer vaak gebezigd argument uit de hand:

De grond voor deze beslissing was niet, dat de Theologische School wetenschappelijk niet hoog genoeg stond; evenmin, dat alleen een compleet ingerichte Universiteit het recht had den doctoralen graad toe te kennen. Indien dat de gronden waren geweest, waarop deze beslissing rustte, dan zou de vraag kunnen gesteld worden, of de inrichting der School niet door uitbreiding der college-vakken op dit hogere peil kon gebracht worden, waardoor ook het doctoraal examen hier kon worden afgelegd. En de toekenning van het promotierecht aan de Technische Hoogeschool te Delft, de Handelshoogeschool te Rotterdam en de Landbouwhoogeschool te Wageningen heeft wel getoond, hoe men in onze dagen niet meer vasthoudt aan de oude idee, dat het promotierecht alleen toe komt aan een Universiteit.

Het is goed, dat althans op dit punt eenige oude paarden op stal gezet zijn; Delft, Rotterdam, Wageningen hebben erkenning gevonden; en die erkenning, afgedacht nu weer van haar eigen rechtsgrond, heeft haar consequenties ook voor Kampen. Intusschen belooft „De Wachter” alvast een tegen-artikel. In „De Bazuin” zegt Prof. Hoekstra:

Nauwelijks heeft de Particuliere Synode van Overijssel besloten om aan de Generale Synode onzer Kerken te verzoeken het Reglement der Theologische School zoodanig te wijzigen, dat er gelegenheid zal zijn om te promoveeren tot doctor in de theologie, of Prof. Dr. H. H. Kuiper steekt in De Heraut waarschuwend den vinger op.

Deze houding is teleurstellend.

Ik mag het niet verheelen, dat velen in onzen kring iets anders hadden verwacht.

Dat De Heraut het voorstel met blijdschap begroeten en met warmte verdedigen zou, daarover hadden we ons geen illusie gemaakt.

Maar we hadden toch gehoopt, dat men zich nu niet meer tegen de ontwikkeling en den uitbouw van de Theologische School zou verzetten.

Het artikel van De Heraut heeft die hoop den bodem ingeslagen.

De houding is nog even afwijkend als in 1914.

Toch zal die houding ons niet verhinderen, met kracht voor de ontwikkeling van onze Theologische School te werken, zoolang, tot het doel is bereikt. Lang genoeg is zij, die een dochter der Kerk is, als een stiefkind behandeld.

Het wordt tijd, dat zij zich ontwikkelde en uitgroeie tot een volledige Theologische Hoogeschool.

Dat is de eisch van haar historie.

Dat is tot zegen voor de Kerk.

Dat is in het belang van de vrijheid der wetenschap.

Het is te hopen, dat van deze kwestie geen twist-appeltje komen zal. Het behoeft ook niet. In de classis Leiden (die de zaak op het agendum van de Part. Synode van Zuid-Holland-Noord bracht) is over deze aangelegenheid een hoogstaand en uiterst vriendschappelijk debat gevoerd, zonder eenige narigheid. En dat kan ook wel, als men wederzijds in den stijl van het jongste verleden blijft.

Onder verwijzing naar wat de eindredacteur verleden week schreef in zijn rubriek Kerkelijk Leven (over: „Een gezonde Persregel”) kan ik dan ook wel opmerken, dat ik persoonlijk tegen de gedachte van verleening van het promotierecht aan Kampen geen mij overtuigende bezwaren heb hooren inbrengen en integendeel veel er voor voel. Niet onmogelijk is het, dat ik op een andere plaats in ons blad binnenkort van dit gevoelen nader rekenschap geef.

#### De Geref. Bond in de Herv. Kerk.

Prof. Haitjema schrijft in „De Geref. Kerk” over de richtingen in de Herv. Kerk:

Wat nu de mannen van den Gereformeerden Bond betreft, zij komen met ons op voor de Gereformeerde Belijdenis (met uitzondering dan van art. 36, waarover straks nader). Zij leggen op de kenmerkende Gereformeerde leerstukken (zooals uitverkiezing, geestelijke onmacht, noodzakelijkheid der wedergeboorte, enz.) meestal nog wat meer nadruk dan de „confessioneele” (voor ’tgeen gebruik we dien naam nu maar, al willen we geen „partij” zijn en ’t komt mij zelfs voor, dat wij hierin wel wat van hen leeren mogen, wat meer „belijndheid” kon voor menige „confessioneele” preek geen kwaad. Doch daarnaast stellen zij nu de toepassing des heils meestal zeer sterk op den voorgrond. De zogenaamde „kenmerken” van bekeerden en onbekeerden worden daarin vaak uitvoerig nagegaan in den trant b.v. van Van der Groe's Toetssteen der ware en der valsche genade en meer dergelijke geschriften van de bevinde 18e eeuwse, gereformeerde theologie. Deze prediking is dus meer subjectief gericht en komt daarin met de ethische prediking overeen, hoewel hier de Christelijke ervaring geheel anders wordt uitgewerkt, terwijl ook het gezag des Woords tegelijk wordt gehandhaafd, zoodat daarin een belangrijk correctief gegeven is, waardoor deze theologie haar steunpunt in het Woord niet verliest. Toch komt door deze richting op het subjectieve, die m.i. wel een betrekkelijk, psychologisch recht heeft, onwillekeurig bij de toepassing des heils de wedergeboorte in het middelpunt te staan in plaats van, zooals bij alle reformatoren, het geloof. Dit schijnt mij toe het kardinale verschilpunt tusschen de 18e eeuwse ge-

reformeerdheid en de 16e en 17e eeuwse geref., ten gevolge waarvan de eerste in conventikelen en sekten is verlopen, terwijl de laatste kerkvormend bleek. Daardoor nu werd tevens als vanzelf de aandacht te veel gevestigd op den Christen en zijne menigvuldige zielservaringen, vaak veel meer dan op den Christus en Zijn volbrachte werk. Bovendien trad dan, in verband hiermee, het stuk der ellende te zeer naar voren, zoodat men aan de verlossing en aan de dankbaarheid maar nauwelijks toekwam. De blijdschap des geloofs, zooals we die bij de hervormers zoo krachtig vinden, kwam niet tot haar recht, ja, werd soms geheel gemist. Men leefde meer bij bevindingen dan uit het geloof. Dit alles als een gevolg van het te subjectief gericht zijn. Immers, bij bevinding ziet men om naar de eigen zielservaringen en bij het geloof wordt dat geloof juist gedurig gericht op Christus en Zijn volbrachte werk. Gevoel het wel: hier ligt al het verschil tusschen een theologie, die het geloof, en eene, die de wedergeboorte in het middelpunt stelt. Maar daarom komt u ook uit de 16e en 17e eeuwse gereformeerdheid een zooveel gezonder en krachtiger geest tegen dan uit de 18e eeuwse. De geloofsverzekerdheid wordt door het subjectivisme dezer laatste ondermijnd, ja, ten slotte geheel weggenomen. En wie nog met onzen Catechismus (b.v.) roemt in geloofsverzekerdheid, geldt als één, die leeft bij een „gestolen geloof”. Vandaar ook de vrees in deze kringen om aan te zitten aan den avondmaalsdich, daar men weent zich wellicht „een oordeel te zullen eten en drinken”. Waar het objectieve op den achtergrond treedt, treedt ook het sacrament op den achtergrond. Dit komt ook uit bij den doop; men zal in Bondskringen geneigd zijn den doop te beperken, ongeveer zooals Dr. Kuiper dit in zijn latere, ongereformeerde periode heeft gedaan.

Op de vraag of deze teekening juist is, gaan we niet in; evenmin op den laatsten volzin, die ons zeer onvolledig dunkt. Alleen vinde deze dubbele opmerking haar plaats:

a. het schijnt, dat velen in den Geref. Bond zich meer en meer gaan wachten voor de eenzijdigheid, waarover vroeger wel eens te klagen viel; en dat sommige predikanten in de Herv. Kerk, die op het hier geschetste type lijken, ook den Geref. Bond alweer veel te „licht” vinden.

b. de Geref. Bond en de Geref. Kerken verschillen praktisch in menig opzicht. Tusschen 16e en 17e eeuw weet men onder ons wel verschil. Gelukkig komt men in den „Bond” hier en daar ook tot scherper afbakening van de grens tusschen bloeitijd en vervalperiode van de Geref. theologie hier te lande.

#### „Als wij den Christus maar hebben...”

Marnix vertelt in de „Gron. K.ode” over den bondsdag der Jongelingsverenigingen op Geref. grondslag. Daar werd uitgesproken,

dat de belijdenis der drie formulieren van eenigheid, gelijk ze als grondslag van den Bond aanvaard is, alleen opgevat mag worden als de belijdenis zooals die door de Gereformeerde Kerken in Nederland is aanvaard en wordt gehandhaafd.

Tegen deze uitspraak van het Bondsbestuur, later aanvaard door den Bond zelf, kwam oppositie van eenige zich niet aan de beslissing van Assen onderwerpende leden, die wel gevoelden, dat het hier om hun plaats in den Bond ging (niet, alsof ik hiermee erken, dat zij uitgestooten werden door een ketterjagerij, maar omdat ieder zich zou kunnen herinneren, dat de kerkeraad, onder wiens toezicht deze jongelingen zich hadden geschaard, toen zij met hem het schisma volgden, had verklaard, dat de Geref. Kerken van de drie formulieren waren afgeweken; zóó erg, dat de kerkeraad met die kerken niet meer kon samenleven; zoodat ik maar zeggen wil, dat de Bond niemand wegwierp, maar alleen duidelijk maakte, dat de eigen kerkeraad van deze jonge menschen hen dwong tot partij kiezen).

Een moment uit de vergadering teekent Marnix. Dr. Dijk mengt zich in de discussie:

Hij werd gegrepen door een heilig vuur, omdat hij plotseling dacht aan hetgeen een van de leden van een der afgeweken verenigingen zeide; wat praten wij toch over een grondslag, als wij den Christus maar hebben. En daar kwam nu de valsche tegenstelling tusschen het vasthouden aan de zuivere belijdenis en het bezitten van den Christus. Dr. Dijk zat plotseling, eer hij het wist, midden in de groote kwestie en toen kwam die ontroerende belijdenis, dat het handhaven van onze belijdenis met het geloof in en de gehoorzaamheid aan den Christus één is.

Het is inderdaad verwonderlijk, als men zegt: wat haat een grondslag, als wij den Christus maar hebben.... Wie is de Christus? En wat is: „Christus hebben?”

#### Zelfmoord onder Roomschen en Protestanten.

Dr. A. G. Wolf schrijft in „Op den Uitkijk” over het verschijnsel van den zelfmoord. Hij wijst erop, dat statistieken aantoonen, dat hij meer onder protestanten dan onder Roomschen „plaats heeft”, zooals men dat zegt, en zoekt naar de verklaring. We lezen:

Het is voor mij aan geen twijfel onderhevig, of het verschijnsel van de hoogere zelfmoord-frequentie onder de Protestanten moet o.a. toegeschreven worden aan het geloofsbegrip, dat bij ons een oneindig veel meer bewogen begrip is dan bij de Roomsche Kerk. Wat is het „geloof” bij Rome? Niet heel veel meer dan een praktische houding, de houding van het aannemen van wat de kerk zegt en

het naleven van haar uiterlijke stem in regel en geboden. Uit dit geloofs-begrip is al de spanning en daarmee ook al het tragische verdwenen. Als de kerk voor mij denkt en het resultaat van haar denken van buiten af mij oplegt, dan is het element van persoonlijk verschenen en nadenken, dat het leven juist zoo moeilijk kan maken, geheel verdwenen. En als de verzekerdheid des geloofs verkregen wordt langs den makkelijken, al te gemakkelijken weg, van een doen der geboden, zonder dat men op de liefste lei die aan het werk alleen waarde geeft; als men m.a.w. het zwaartepunt van binnen naar buiten verlegt, van het zijn en worden naar het „doen” — dan is de spanning weggenomen, die het Christelijk leven zijn bekoring, maar ook zijn ontzettende angst en diepten schenkt. Kierkegaard heeft eens het ware woord gesproken, dat een Christen iemand is, die zich drijvende houdt boven een zee van duizend vademmen. En dat is waar. Alrijd in gevaar en toch nooit in gevaar. Alrijd in de nederlaag en toch altijd in de overwinning. Alrijd in Christus volmaakt en toch altijd worstelend om meer te mogen worden wat wij in Christus reeds zijn — dat is de tragedie die door Paulus geleerd en door het Protestantisme aanvaard en beleefd wordt. Het is waar, deze tragedie heeft bijzondere donkere kanten. Wanneer een leerstuk als de „zekerheid des geloofs” binnen het Protestantisme niet zuiver wordt geleerd, wanneer bijv. de Protestant den vasten rotsbodem verlaat van wat Christus voor hem gedaan heeft, om meer te gaan letten op eigen bevinding en zwakke ervaringen — dan is binnen het Protestantisme de bodem gelegd waartuit bezonnerenis, wanhoop, zielenangst worden geboren, die samen den factor vormen, welke ook licht tot den zelfmoord, uit religieuze motieven gepleegd, kunnen voeren. Ook hier geldt, wat op zooveel andere terreinen waarheid is: onze rijkdom is juist ons gevaar. Het Protestantisme heeft in zijn leer een persoonlijk inslag, die tragische mogelijkheden schept. Maar tienmaal liever deze moeilijkheden van een levend geloof, dat zich staande tracht te houden, dan een onpersoonlijke rust, die geen leven meer is te noemen.

Zoo bezien, verwondert het ons niet, dat de statistieken een hoogere zelfmoordfrequentie aantoonen bij Protestanten dan bij Roomsche-Katholieken.

Er zou een afzonderlijk artikel te schrijven zijn over de ontzettende gevaren, die het leven van een Protestantisch Christen bedreigen, wanneer het Woord Gods, in de prediking, hem niet zuiver maar onzuiver gebracht wordt. Wat ik in dit opzicht gehoord heb in schuren, waar dierbare broeders en zusters, bij een mistig avondlampje, samenkwamen, gaat alle beschrijving te boven. Alle blijdschap was uit die prediking verdwenen. Al het licht was gedoofd. Alle geloofsverzekerdheid werd tegengestaan. Men vraagt zich af, of dit soort predikers niet staatsgevaarlijk is te achten en of „Evangelie” verkondigers, die Christus' naam nauwelijks noemen, maar de arme menschen overlaten aan hun duister zielelot, niet den naam moeten dragen, die het Griekse volk eens aan een wijsgeer heeft gegeven: „Pisithamos” d.w.z. iemand, die anderen overhaalt zich van het leven te berooven.

Alleen waar Christus wordt gepredikt, altijd weer en altijd anders, in Zijn onuitsprekelyken rijkdom, troost, kracht en erbarmen, zal het leven bewaard worden voor den dood. De Christusprediking zal verslagger harten kunnen opbeuren, met moed en kracht bezielen en de dreigende nachtschaduw omzetten in een juichenden morgenstond.

Zoo bezien, heeft het Protestantisme geen zwaar-moedige klagers te kweken.

Dr. Wolf laat dus zelf duidelijk uitkomen, dat heel veel „protestant” heet, wat het eigenlijk niet is. Protestant beteekent vaak „niet-Roomsch”. Dit moet hier ook niet vergeten worden.

En wat die vreemdsoortige „prediking” betreft, dr. Wolf zegt geen woord te veel. Wie de zelfmoord-gevallen nagaat weet, dat ze uit deze valsche-mysticistische kringen vaak gemeld worden.

Ik denk weer aan het bekende werk van J. C. v. Wijk Czn., „Van 's Levens laagten”, roman van den geestelijken zelfkant. Daar is de „patriarch”, een ziek opkamertjes-christen, met zijn in den hoek gedwuld vrouwtje. De man zegt, waar ze bij zit, van haar:

Ach, jongie, vijandin is ze niet, maar dood, geestelijk dood. Jacob heb ik liefgehad, Exan heb ik gehaat, spreekt de Heere. Wat zal je eraan doen? Het is louter vrije verkiezende genade.... Zij is nog als Efraim, een botte duive, zonder hart.... zij behoeft niet meer te bidden, voor haar is de hemel van koper, al 3 jaar lang. De Heere heeft het mij gezegd in Zijn Woord en zij weet het ook wel: Ik heb Saul verworpen, spreekt de Heere.

Weer de teksten, die de man „krijgt”.

En het vrouwtje, dat reeds „in haar 73e zondejaar” is, klagt zelf tegen den bezoeker:

„het wil wat zeggen, mijn goede man, voor-eeuwig verloren te moeten gaan. O, het is mij zoo zwaar”. Dr. tranen stroomden weer rijklijk.

En dan te weten, dat men haar „geen grooter genoegen kon doen, dan over den Heere en Zijn dienst met haar te spreken”; een „toonbeeld van zachtheid en goedheid, tweemaal naar de kerk”, maar... in den hoek geworpen.

En het einde: het water, en de dood in duisternis-avond.

Ik weet uit een gesprek met den schrijver van dezen roman van den zelfkant dat hij waarheid gaf. Hij bevestigt wat dr. Wolf zegt. Ook uit eigen waarneming zou trouwens menigeen kunnen spreken.

K. S.

De  
Nu de  
de Genera-  
tus a.s. t  
wij hier  
Gron  
te Gronin  
Veldhuis  
als sectus  
Goor, te  
en E. v. E  
Fries  
A. van Es  
en de oud  
te Dries  
ting, te  
ouderling  
Jong, te  
Fries  
Koopman  
ouderlinge  
Cornwerd  
Bozum, e  
Nijdam, t  
Dren  
Nieuw-An  
predikant  
houdt, te  
te Assen,  
Veenhuize  
Overl  
melo, en  
secundi, d  
Joh. Jans  
Dixon, te  
secundi, d  
H. Morsin  
Gelde  
te Rheden  
ouderlinge  
Nijmegen,  
Heerde, et  
W. F. H.  
Apeldoorn  
Utrech  
Vreeland,  
dikanten  
Baarn, P  
Utrecht, e  
ouderlinge  
te Harmel  
predikante  
veen, te W  
Noord  
kehar, te  
secundi, d  
Schweitzer  
ker, te Sa  
secundi, d  
Wagenaar,  
Zuid-I  
Dr. K. Dijk  
a. d. Rijn,  
koen en J.  
gen, te Del  
de ouderlin  
Zuid-E  
B. Bavinek  
en de oude  
te Slidree  
Vlaardinge  
ouderlinge  
Zeela  
Middelbur  
gen G. v. i  
neuzen; en  
kerke, en  
lingen S. d  
te Krabben  
Noord  
kanten J. I  
wendijk, en  
en W. H. v  
J. H. Junk  
en de ouder  
huis, te El  
te Werkend  
Als advi  
de hoogleer  
H. J. W. J.  
Dr. J. Wate  
per, te Blo  
cultelt der  
ren nemen  
Dr. H. Bou  
A. G. Hon  
emeritus P  
doet ditma  
woon hoog  
terwijl Dr C  
zal zijn, na  
verband me  
dewerkt.  
Wie er v  
heim en Oe  
schrijven, n  
mons de Ch  
Berkhoff ko  
Afrika hoe  
(primus) er  
bnikelijk is  
adviseerend  
zullen uit d  
ningsche pr  
en H. v. d.  
reeds als af  
Wie de li  
mutatie die  
verleden ja  
toch getrof  
maal is.